

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Верес Марії Костянтинівни
«Принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 – Дизайн

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження Верес Марії Костянтинівни присвячене проблемі формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні.

Тема роботи є актуальною оскільки предметно-просторове середовище народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні стало основою для подальшого розвитку освітнього простору, становленню самобутніх стилістичних рішень будівель шкіл та їх предметного наповнення.

Заснування народних шкіл, що досліджуються, суттєво вплинуло на становлення української освіти в першій половині ХХ ст., підвищення рівня грамотності сільського населення.

Предметно-просторового середовище народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. – будівлі, їх опорядження, інтер'єри, предметне наповнення - становлять невід'ємну частину загальної еволюції цього типу будівель, освітнього простору в цілому.

Ці школи набули значення цінної культурної та історичної спадщини. Збереження народних шкіл, особливо тих, що мають виражені стильові ознаки, зокрема українського модерну, є важливим в контексті збереження культурного надбання.

Авторка поставила завдання виявити принципи предметно-просторової організації народних сільських шкіл України, розробити методичні та практичні рекомендації стосовно збереження культурно-історичної спадщини народних сільських шкіл. Таким чином, дане дослідження направлене на створення наукового підґрунтя для збереження та пристосування нині існуючих зразків народних шкіл першої пол. ХХ ст.

Актуальність роботи Верес Марії Костянтинівни підтверджується також тим, що робота пов'язана з такими правовими документами: Постанови Верховної Ради України «Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні» та «Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості», Закони України у галузі освіти: «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.00 № 1805-III. Робота виконувалася в межах загального напряму досліджень кафедри теорії архітектури КНУБА «Теоретичні основи архітектури громадських будівель та комплексів», зареєстрованого за номером 0117U005420 від 2017 р.

Метою проведеного дисертаційного дослідження є – виявлення принципів формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл України.

В дисертаційній роботі авторкою поставлені наступні **завдання дослідження**:

- висвітлити передумови розвитку предметно-просторового середовища народних сільських шкіл, чинники та еволюцію;
- проаналізувати особливості типологічних, архітектурно-композиційних, стилістичних, декоративних вирішень будівель народних сільських шкіл;
- визначити прийоми і засоби організації предметно-просторового середовища народних сільських шкіл;
- сформулювати принципи предметно-просторової організації народних шкіл;
- сформулювати вимоги та практичні заходи щодо проведення інвентаризації, обліку та збереження декору, оздоблення та предметно-просторового середовища народних сільських шкіл;
- окреслити завдання для подальшого вивчення та збереження об'єктів народних сільських шкіл першої пол. ХХ століття.

Об'єкт дослідження – просторове середовище народних сільських шкіл України першої половини ХХ ст.

Предмет дослідження – принципи предметно-просторової організації народних сільських шкіл України.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Аналіз тексту дисертації Верес М.К. та її наукових публікацій дає можливість зробити висновок, що наукові положення роботи підтверджуються ґрунтовним вивченням відповідної наукової літератури, вітчизняної та закордонної практики проєктування подібних об'єктів, опрацюванням інтернет-джерел, архівних матеріалів, креслень тощо.

Авторкою детально проаналізовані дослідження, що стосуються як предметно-просторової організації народних сільських шкіл України, так і історичних, політичних та соціально-економічних аспектів закордонного досвіду за даною тематикою. В роботі представлений досвід проєктування та будівництва різних типів народних сільських шкіл, їх предметно-просторового середовища, ефективність їх функціонування та зроблені висновки щодо перспективних напрямків збереження таких об'єктів.

Обґрунтованість авторських результатів дисертаційної роботи та наукових висновків забезпечується доцільним та коректним використанням загальнонаукових і спеціальних методів.

В результаті проведеного дослідження авторкою уточнено та науково обґрунтовано визначення поняття народних шкіл, сформульовано принципи їх предметно-просторової організації та розроблено методику комплексного дослідження народних сільських шкіл, запропоновано та перевірено на практиці рекомендації щодо її реалізації.

Достовірність основних положень роботи підтверджується: науковою новизною дисертаційного дослідження, академічною доброчесністю, принципами та засадами якої не були порушені авторкою в процесі здійснення дослідження. Окрім цього, достовірність положень роботи Верес М.К. підтверджується актами впровадження результатів дослідження, що продемонстровано в додатках до дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів.

До найбільш вагомих досягнень дисертаційної роботи, що мають наукову новизну, можна віднести наступні результати досліджень.

У роботі Верес М.К. вперше досліджено становлення та розвиток предметно-просторового середовища вітчизняних народних сільських шкіл, в тому числі у порівнянні їх з зарубіжними зразками. Авторкою виявлені особливості предметно-просторової організації народних сільських шкіл та науково обґрунтовано, що предметно-просторове середовище народних шкіл України є аутентичним явищем загальнонаціонального масштабу. В дослідженні встановлено принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст., зокрема принципи контекстуальності, динамічності предметного наповнення, ергономічності, спадкоємності, екологічності, гармонізації. Окрім цього, Верес М.К. сформувала типологію орнаментів, які використовувались в оздобленні фасадів, визначила та узагальнила прийоми декорування фасадів народних шкіл України.

Практичне значення дослідження. Представлене дисертаційне дослідження та його результати мають вагомим практичне значення, адже розроблені принципи, засоби та рекомендації щодо збереження народних сільських шкіл першої половини ХХ ст. можуть бути використані при інвентаризації окремих об'єктів шкіл, а також для їх проектування, реставрації та сучасної адаптації. Рецензована дисертація має також практичне значення у контексті впровадження результатів дослідження у навчальний процес, особливо при підготовці дипломних проектів, лекційних матеріалів, методичних розробок та посібників зі спеціальності 022-Дизайн та інших суміжних спеціальностей.

Упровадження результатів роботи Верес М.К. відбулося у роботі Київського обласного центру охорони і наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, встановлення об'єкта охорони, обстеження технічного стану щойно виявленого об'єкта культурної спадщини «Двокласне училище» (вул. Хмельницького Богдана 30, с. Германівка, Обухівський р-н., Київська обл.). Та встановлення об'єкта охорони, обстеження технічного стану щойно виявленого об'єкта культурної спадщини «Богадільня» (вул. Олени Ковальчук, 36, с. Германівка, Обухівський р-н., Київська обл.).

Оцінка наукових публікацій. За темою дисертації здобувачкою опубліковано 11 наукових публікацій у фахових наукових виданнях України – 3 статті; 2 статті в у науково-періодичних виданнях інших держав, що внесені до міжнародної наукометричної бази даних, в тому числі бази SCOPUS; 3 тези та 3 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Зміст публікацій відповідає заявленим об'єкту, предмету та завданням дослідження. Їх кількість та якість відповідає вимогам п.8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Оцінка змісту, стилю та мови дисертації, її завершеності, оформлення.

Роботу виконано у відповідності до вимог ДАК України. Дослідження виконано відповідно до правил та вимог етики щодо наукового стилю, мови та оформлення роботи. Представлене на розгляд дисертаційне дослідження Верес Марії Костянтинівни є завершеною повноцінною науковою працею. Це підтверджено результатами досліджень, їх доказовістю, логічною послідовністю викладення матеріалу роботи.

Структура дисертації чітка та зрозуміла. Праця складається з анотацій, переліку термінів та визначень понять, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 217 сторінок, з яких основний текст складає 121 сторінок. Дисертація складається зі змісту, вступу, анотацій, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел; рисунків – 25, додатків – 30. Робота містить основні висновки за результатами проведеного дослідження, перспективи подальшого розвитку теми щодо аналізу шкіл; список використаних джерел з 184 найменувань, акти впровадження – 2.

У першому розділі «**Теоретичні та історико-культурні передумови формування предметно-просторового середовища народних шкіл України (в порівнянні із зарубіжними аналогами)**», авторкою глибоко проаналізовано теоретичну базу за темою дисертації у вітчизняній та зарубіжній літературі, встановлено, що комплексні наукові дослідження щодо предметно-просторового середовища народних сільських шкіл проводилися недостатньо. В той же час, детальне вивчення наукових праць, присвячених історичному досвіду та існуючій джерельній бази в галузі проектування невеликих за місткістю шкіл, формування їх предметного середовища дозволило встановити передумови розвитку предметно-просторового середовища народних сільських шкіл України першої пол. ХХ ст. Охарактеризовано предметно-просторове середовище невеликих сільських шкіл та визначено історичні передумови їх формування з урахуванням вітчизняного та закордонного досвіду проектування сільських шкіл. Визначено чинники формування просторового середовища народних сільських шкіл та уточнено основні поняття дослідження.

В першому розділі також наведені основні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які були використані в даній роботі, що дозволило проаналізувати предметно-просторове середовище народних сільських шкіл.

У другому розділі **«Композиційно-художні особливості предметно-просторового середовища народних сільських шкіл України першої половини ХХ ст.»** дисертанткою досліджено типологічні особливості проектування народних шкіл в Україні та світі, сформовано типологію: за особливостями планувальних схем, вирішенням композиції форми силуетів фасадів, способом оздоблення та матеріалами, оздобленням деталей фасадів невеликих шкіл початку ХХ ст. в Україні. Що в свою чергу дозволило виявити особливості формування предметно-просторового середовища народних шкіл України першої пол. ХХ ст. в порівнянні із зарубіжними зразками подібних типів шкіл. Також в другому розділі авторкою виявлено особливості дизайну інтер'єрів народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. та досліджено просторово-композиційне вирішення довкілля об'єктів сільських шкіл.

Отже, найбільш вагомим досягненням розділу є систематизація отриманих результатів. Це дозволило встановити, що композиційно-художнє вирішення, дизайн предметного середовища та декоративне оздоблення народних сільських шкіл відігравали суттєву роль в становленні та розвитку стилів та пошуках нової національної ідентичності.

У третьому розділі **«Принципи формування предметно-просторового середовища та методи збереження народних шкіл України першої пол. ХХ ст.»** дисертантка формує та розкриває принципи дизайну інтер'єрів народних шкіл України першої пол. ХХ ст., а саме: принцип контекстуальності, принцип динамічності предметного наповнення, принцип ергономічності, принцип спадкоємності, принцип стильової гармонізації, принцип екологічності. Наступним науковим досягненням розділу є визначення прийомів декоративного оздоблення будівель та приміщень народних шкіл, класифікація орнаментів, характерних для оздоблення фасадів, розроблена типологія орнаментів декору будівель народних шкіл за проектами арх. О.Сластіона. Визначені прийоми декоративного оздоблення народних шкіл в інших країнах та виконаний порівняльний аналіз декоративного оздоблення шкільних будівель в Україні збудованих за проектами О. Сластіона, із зарубіжними зразками на межі ХХ ст. Авторка представила низку практичних рекомендацій стосовно збереження спадщини народних шкіл першої пол. ХХ ст., у тому числі розроблені пропозиції пристосування шкільних будівель: збереження їх історико-культурної цінності, виявлення їх автентичної структури, збереження структури й образності відтворених елементів і деталей, спроектованих авторами цих шкіл.

Необхідно відмітити, що текст дисертації вдало доповнюється додатками з рисунками та таблицями, які у структурно-логічній послідовності формують візуальний ряд для підкріплення головних положень роботи. Інформаційна довідка в додатках доречно доповнює ілюстрації.

У загальних висновках авторка відображає основні наукові результати проведеного дослідження та вирішення усіх попередньо визначених завдань.

Підводячи підсумок щодо представленого на рецензію дисертаційного дослідження Верес Марії Костянтинівни, потрібно відмітити інформаційну відповідність та послідовність всіх складових розділів дисертації. Загалом, слід відмітити багатогранність проведеного дослідження, глибоке та всебічне опрацювання різних аспектів формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні. Загальні висновки є ґрунтовними і відповідають визначеним науковим завданням роботи. Це дає підстави стверджувати, що поставлена мета дослідження була досягнута.

До основних здобутків роботи слід віднести наступні:

– досліджено становлення і розвиток предметно-просторового середовища вітчизняних народних сільських шкіл, в тому числі у порівнянні їх з зарубіжними зразками;

– виявлено особливості предметно-просторової організації народних сільських шкіл; науково обґрунтовано, що предметно-просторове середовище народних шкіл України є аутентичним явищем загальнонаціонального масштабу;

– визначено прийоми і засоби предметно-просторового середовища народних сільських шкіл;

– сформульовані принципи предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст., зокрема принципи контекстуальності, динамічності предметного наповнення, ергономічності, спадкоємності, екологічності, гармонізації;

– сформовано типологію орнаментів, що використовувались в оздобленні фасадів, визначено та узагальнено прийоми декорування фасадів народних шкіл України;

– сформульовані методичні та практичні рекомендації стосовно проведення інвентаризації, обліку, збереження та подальших робіт з реставрації і пристосування народних сільських шкіл України початку ХХ століття;

– розроблено змістовний ілюстративний матеріал.

Відзначаючи актуальність представленої на рецензію дисертаційної роботи, наявність нових отриманих результатів та відповідність вимогам щодо змісту, структури та наукової доброчесності, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та побажання:

1. В обґрунтуванні актуальності теми необхідно було більш чітко відзначити важливість впливу предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст. в Україні на еволюційний процес формування аутентичної освіти, а з нею і дизайну освітнього простору.

2. В першому розділі дисертаційної роботи перелік досліджень проблеми необхідно було б доповнити питанням розгляду змісту освіти та методів викладання дисциплін у взаємозв'язку з планувальними, функціональними особливостями освітнього простору, що досліджується.

3. Доцільно було б розширити аналіз за рахунок більш детального розгляду регіональних особливостей планування та предметного наповнення навчальних приміщень.

4. Досліджуючи в другому розділі особливості довкілля народних шкіл, автор обминає зонування території, благоустрою тощо, розглядаючи лише розташування будинків в структурі села. На наш погляд, цей матеріал доцільно було б доповнити аналізом благоустрою найближчого оточення та планування ділянки.

5. Потребує уточнення другий висновок другого розділу щодо наближення його до теми українських шкіл.

6. В третьому розділі необхідно було б більш чітко виділити авторські пропозиції щодо збереження досліджуваних об'єктів та їх предметного наповнення серед вже існуючих.

7. В роботі трапляються неточності пунктуації та деякі логічні повтори, особливо при характеристиці творів О.Сластіона.

Висловлені побажання і зауваження в основному мають значення для подальшого дослідження обраної теми, жодним чином не знижують загального позитивного враження від наукового рівня дисертаційної роботи Верес Марії Костянтинівни.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Дисертація Верес Марії Костянтинівни «Принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», зокрема пп. 5, 6, 7, 8, 9. Робота є самостійною науковою працею. Виконана з дотриманням академічної доброчесності. Висунуті в ній наукові положення і отримані теоретичні та практичні результати є актуальними, характеризуються цілісністю змісту та свідчать про значний особистий внесок здобувача в науку.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Верес Марії Костянтинівни виконана на високому рівні, що свідчить про успішне виконання поставленого наукового завдання і оволодіння авторкою науковою методологією. Попередньо сформовані наукові завдання були виконані в повному обсязі в межах дисертаційної роботи, представлені в основному тексті та

ілюстративних матеріалах. Висновки дисертації свідчать про ґрунтовність виконаної наукової роботи, що містить нові актуальні та вагомі результати. Дисертація безумовно має наукову новизну, яка дозволяє на тлі нових науково-обґрунтованих та підтверджених теоретичних положень розгорнути новий перспективний напрям досліджень предметно-просторового середовища сільських шкіл.

Таким чином, можна стверджувати, що дисертаційна робота Верес Марії Костянтинівни на тему «Принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні», представлена на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 022 – Дизайн, за своїм науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та відповідає напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми КНУБА, а її авторка Верес Марія Костянтинівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 – Дизайн.

Рецензент:

доктор техн. наук, професор,
декан архітектурного факультету
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Кашенко О. В.

Підпис О. В. Кашенка завіряю

Вчений секретар Вченої ради КНУБА
к.т.н., доцент

М.О. Клименко